

l'Abellerol

Passat i present de l'ornitofauna estèpica a la timoneda d'Alfés

La timoneda d'Alfés acull diverses espècies d'ocells escasses o molt rares en el context de Catalunya com la Terrorola vulgar, l'Alosa becuda, la Calàndria i la Trenca. En aquest reportatge s'analitza l'evolució de les poblacions d'aquestes espècies en els darrers anys.

L'abandonament de la pastura amb ovelles ha provocat canvis importants en l'estructura vegetal de la timoneda d'Alfés.

En els últims 10 anys les poblacions dels alaudids d'Alfés han seguit una sort ben diversa: la Terrorola vulgar ha sofert una davallada del 90%, mentre que la Calàndria ha duplicat gairebé la seva població. Se suggereix que aquests canvis en l'abundància poden estar condicionats pels canvis en l'estructura de les comunitats vegetals presents, a causa de l'abandonament de la pastura ovina. L'Alosa becuda ha sofert un fort procés de regressió que l'ha portat a reduir en gairebé un 65% la superfície ocupada durant el període reproductor. Aquesta disminució en la superfície també ha anat acompanyada per

una forta disminució en el nombre d'efectius. Les causes les hem de buscar molt probablement també en els canvis en l'estructura vegetal que s'ha produït en els últims anys i a un augment de la freqüentació humana (activitat aeronàutica, trànsit rodat, etc.). La situació de la timoneda d'Alfés és encara prou favorable des del punt de vista de la Trenca. No obstant això, en un futur proper, l'ampliació i modernització de les instal·lacions aeroportuàries pot alterar la situació actual si tenim en compte que la majoria d'actuacions s'han de realitzar al sector nord de la timoneda, on es troben les parelles. (pàg. 4)

Sumari

Editorial

La protecció de la timoneda d'Alfés 2

Notícies 3

- Assemblea Extraordinària de l'Institut Català d'Ornitologia
- Simposi sobre ecologia i conservació dels ocells esteparis
- Ja està disponible la nova versió del programa de gestió de dades d'anellament (NouBio)
- AUSCAT, el nou fòrum d'ornitologia catalana

Passat i present de l'ornitofauna estèpica a la timoneda d'Alfés 4

Correspondència ornitològica a Catalunya: carta de Mariano Masferrer i Rierola a Estanislau Vayreda i Vila el juny de 1882 7

El programa SYLVIA es dona a conèixer fora de Catalunya 7

Novetats avifaunístiques
Crònica Ornitològica
Abril – Setembre 2003 10

Novetats bibliogràfiques
• *Atlas de las aves reproductoras de España* 14

• *La fauna vertebrada del Besòs a Montcada i Reixac* 15

• *Factors influencing post-fire dynamics of Sardinian and Dartford Warblers in Mediterranean shrublands* 15

Agenda 16

EDITORIAL

l'Abellerol

Butlletí de contacte del
Institut Català d'Ornitologia
núm. 20
tardor 2003

Comitè Editorial
Raül Aymí
Gabriel Gargallo

Responsables de seccions
David Bigas
Ricard Gutiérrez
Carles Barriocanal

Col·laboradors
Gerard Bota, José Luis Copete,
Alfons Delgado, Xavier Ferrer,
David Giralt, Santi Mañosa, Abili Roig

Disseny i maquetació
Lluc Julià

Edita
Institut Català d'Ornitologia

Museu de Zoologia
Passeig Picasso, s/n
08003 Barcelona
Tel.: 93 319 42 79

C/ Girona, 168, ent. 5a
08037 Barcelona
Tel.: 93 458 78 93

Correu electrònic: ico@ornitologia.org
Pàgina web: www.ornitologia.org

L'Institut Català d'Ornitologia (ICO) és una entitat constituïda amb la finalitat de promoure l'estudi i seguiment de les poblacions d'ocells que nien, migren o hivernen a Catalunya, així com de fomentar la seva conservació.

© 2003 Institut Català d'Ornitologia
Dipòsit Legal: 12371-01
ISSN: 1579-3400
Fotomecànica: Aura Digit
Impressió: Gràfiques Barceloneta

Les opinions dels autors de les col·laboracions que apareixen en aquest butlletí corresponen exclusivament al seu criteri personal, excepte les que siguin en el seu caràcter de directius de l'ICO.

La protecció de la timoneda d'Alfés

L'any 1983, amb motiu del treball de camp per a la realització del primer atlas dels ocells nidificants de Catalunya, les prospeccions van propiciar una agradable sorpresa. La timoneda d'Alfés acollia una petita població d'Alosa becuda, una espècie aleshores molt poc coneguda a la península Ibèrica i totalment nova per a l'ornitofauna catalana. Des de llavors, l'Alosa becuda no s'ha trobat enlloc més del nostre país i s'ha convertit en l'estendard per a la defensa d'aquest espai tan singular des del punt de vista geològic, botànic i faunístic. Aquesta història posa de manifest la utilitat dels projectes col·lectius de seguiment de l'ornitofauna per identificar espais o espècies amb especial necessitats de conservació. Però, ¿de què va servir aquella troballa si, com explica l'article central d'aquest *Abellerol*, la situació de l'ornitofauna de la timoneda no ha deixat d'empitjorar? ¿De què ha servit la recerca científica que s'hi ha dut a terme, que no ha fet altra cosa que revelar més i més elements d'interès i singularitat? ¿De què serveixen, doncs, la recerca i els projectes de seguiment de les poblacions d'ocells? La conservació de la natura és una tasca multidisciplinària que comporta educació, conscienciació i reivindicació però, primer de tot, coneixement. Ara estem més prop que mai d'aconseguir que la timoneda d'Alfés sigui definitivament protegida. I això ha estat possible tant per la creixent mobilització social com per l'enorme evidència científica aportada inicialment per membres de l'antic Grup Català d'Anellament, i més endavant per altres col·lectius de científics vinculats a diversos centres de recerca i al propi ICO, a través d'articles científics, informes o al·legacions. Tots podem aportar, de manera individual o col·lectiva, la nostra contribució a cada una d'aquestes facetes de la conservació, però només una entitat científica independent pot assegurar la continuïtat dels projectes de recerca col·lectius que permeten obtenir la informació necessària per argumentar la reivindicació d'una zona. Aquesta ha de ser la tasca de l'ICO, generar eines i informació útils per a la conservació de la biodiversitat i la planificació territorial, fent-ho amb independència i rigor científic. Projectes com el nou atlas ornitològic ajudaran a les administracions a identificar algunes àrees o espècies que han de ser protegides de forma especial i, a tots nosaltres, de forma individual o col·lectiva, a exigir sobre una base de coneixement sòlid que siguin protegides de forma efectiva, i a demanar responsabilitats. Tirar endavant aquests projectes científics col·lectius no és una tasca fàcil, però és una contribució essencial a la conservació del nostre patrimoni natural que només unes poques entitats com la nostra poden fer.

NOTÍCIES

Assemblea Extraordinària de l'Institut Català d'Ornitologia

El passat dia 2 de novembre l'ICO, tal com estava previst, va celebrar una assemblea extraordinària amb un únic punt de l'ordre del dia: *Valoració de la proposta de la creació d'un remitent d'anelles propi per a Catalunya.*

Un cop constituïda l'Assemblea, es va procedir a un debat de la proposta en què es van exposar les diferents posicions. Aquí, cal destacar –i agrair– l'estricta seguiment dels torns de paraula i el to general del debat que, malgrat la divergència d'algunes opinions, es va mantenir en un context constructiu i positiu.

Finalment, l'Assemblea va sotmetre a votació l'enunciat següent:

Considerant la proposta del Departament de Medi Ambient de creació d'un remitent propi d'anelles catalanes, l'Assemblea dona un mandat a la Junta Directiva per tal que iniciï la negociació amb el Departament de Medi Ambient del projecte sempre que

es respectin els condicionaments següents:

- Que es garanteixi la continuïtat en el temps.
- Que es donin els recursos suficients per un desenvolupament correcte de l'Oficina Catalana d'Anellament.
- Que no es comprometin els objectius de l'ICO expressats en els seus Estatuts i els projectes en curs.

Els resultats de la votació van ser 61 vots a favor de l'enunciat, 30 vots en blanc i 16 vots en contra.

De moment, l'ICO ha enviat un escrit a la Conselleria notificant el resultat de la votació a l'espera de la constitució del nou Govern per iniciar la negociació.

Ja està disponible la nova versió del programa de gestió de dades d'anellament

El NouBio és un programa informàtic que permet gestionar les dades d'anellament. Aquesta nova versió (NouBioPro3.01) segueix essencialment el format de les anteriors, però presenta moltes millores i està totalment adaptada als nous Estàndards d'anellament de l'ICO. Podeu descarregar-vos el programa i el seu manual d'ús des de la nostra web www.ornitologia.org

Simposi sobre ecologia i conservació dels ocells esteparis

El Centre Tecnològic Forestal de Catalunya (CTFC) en col·laboració amb la Universitat de Lleida (UdL), la Universidad Autónoma de Madrid (UAM) i la Universitat de Barcelona (UB) organitzen un simposi anomenat "International Symposium on Ecology and Conservation of Steppe-Land Birds" que se celebrarà del 3 al 7 de desembre del 2004 a la ciutat de Lleida. En aquest simposi es revisaran, ac-

tualitzaran i analitzaran temes relacionats amb la biologia i ecologia de les aus estepàries del Paleàrtic Occidental. Al mateix temps s'abordan aspectes de gestió i conservació, tant de les espècies, com dels hàbitats associats.

Per a més informació visiteu la pàgina web: <http://www.ctfc.es/symposium>

Ganga
Pterocles alchata

Alfons Delgado

AUSCAT, el nou fòrum d'ornitologia catalana

Gràcies a la iniciativa del nostre company Artur Degollada i amb el suport de l'ICO s'ha creat un fòrum de notícies i dades d'ocells a Catalunya. El funcionament d'aquest fòrum és similar a altres fòrums ja existents:

Per enviar missatges als membres del grup, cal enviar el missatge a: auscat@yahoogroups.com

Per apuntar-se a aquest grup, cal enviar un missatge en blanc a: auscat-subscribe@yahoogroups.com

Per acabar la subscripció a aquest grup, cal enviar un missatge en blanc a: auscat-unsubscribe@yahoogroups.com

REPORTATGE

Passat i present de l'ornitofauna estèpica a la timoneda d'Alfés

La timoneda d'Alfés és un dels ecosistemes més particulars de Catalunya, ja que acull espècies tan emblemàtiques com l'Alosa becuda o la Trenca. La manca d'una figura legal de protecció que assegurí la conservació d'aquestes espècies ha fet que aquestes i altres espècies que viuen a la zona hagin experimentat una forta regressió. En aquest reportatge Gerard Bota i David Giralt fan una síntesi de l'evolució de les poblacions d'ocells d'aquesta zona tan fràgil i amenaçada.

La timoneda d'Alfés, amb una mica més de 100 ha, és el millor exemple de timoneda amb esparbonella *Sideritum cavanillesii* que encara resta a Catalunya¹. Entre les espècies vegetals més representatives hi trobem, evidentment, el timó *Thymus vulgaris*, l'argelaga *Genista scorpius*, l'esparbonella *Sideritis scordioides* subsp. *cavallinesii* i el desferrocavalls *Hippocrepis comosa* subsp. *scabra*, entre d'altres². Des d'un punt de vist geològic, està situada sobre una terrassa al·luvial d'origen quaternari, amb un estrat petrocàlcic a menys d'un metre de profunditat³. Aquest estrat impermeable tan superficial, que impedeix la infiltració de l'aigua a gran profunditat, juntament amb una baixa precipitació, condicionen enormement la comunitat vegetal que hi trobem, i de retruc la fauna associada.

Pel que fa a la comunitat d'invertebrats presents a la timoneda d'Alfés, hi trobem espècies singulars a nivell català i estatal. Dins del grup dels lepidòpters, cal destacar, pel seu interès biogeogràfic, la presència d'espècies com ara *Zegris euphene* i *Melanargia ines*. Entre els aràcnids, hi trobem *Glubia dorsalis*, una de les poques espècies de solífugs presents a Espanya, i *Eresus niger*, espècie protegida a nivell estatal (J.R.Salas & X. Masot, *com per.*). D'altra banda, en el grup dels ortòpters destaca *Prionotropis flexuosa*, rar endemisme ibèric que a Catalunya només s'ha detectat a la timoneda d'Alfés⁴.

Tot i la seva petita superfície, totes les espècies d'ocells esteparis actualment presents a Catalunya, han estat citades algun cop a la timoneda d'Alfés. De les nou espècies de la família dels alau-

Rafel Ayriú

La timoneda d'Alfés és l'única localitat catalana on hi viu l'Alosa becuda.

dids presents a Europa, set hi han estat observades. Entre elles, destaca l'Alosa becuda *Chersophilus duponti*, que té a la timoneda d'Alfés l'única població reproductora a Catalunya coincidint amb el límit nord-occidental de seva distribució mundial. Altres alaudids reproductors són la Calàndria *Melanocorypha calandra*, la Terrerola vulgar *Calandrella brachydactyla* i la Cogullada fosca *Galerida theklae*.

Pel que fa a les poblacions de Calàndria i Terrerola vulgar, han sofert canvis importants en els últims 10 anys en aquesta zona. A principis dels anys 90, la Terrerola vulgar era l'alaudid més abundant amb una població d'unes 200 parelles, mentre que la població de Calàndria s'estimava en unes 60 parelles⁵. Actualment, aquestes xifres gairebé s'han invertit: la Terrerola vulgar ha sofert una davallada

del 90% fins arribar a les 10-20 parelles estimades l'any 2000, mentre que la calàndria ha duplicat gairebé la seva població, arribant fins a les 100-120 parelles. Aquests canvis en l'abundància han pogut estar condicionats pels canvis en l'estructura de les comunitats vegetals presents, com a conseqüència de l'abandonament de la pastura ovina. Aquest abandonament ha suposat un increment del recobriment i alçada de la vegetació, fet que beneficia la Calàndria i perjudica la Terrerola vulgar.

La Trenca *Lanius minor*, espècie de lànid escassísim a nivell estatal, té també en la timoneda d'Alfés un dels seus últims reductes reproductors. Altres espècies de caire esteparí presents són el Torlit *Burhinus oedicephalus*, la Ganga *Pterocles alchata* i el Sisó *Tetrax tetrax*, entre d'altres.

L'Alosa becuda *Chersophilus duponti*

L'Alosa becuda és un espècie típicament estepària amb requeriments ecològics força específics. Ocupa zones planes amb formacions arbustives de camèfits com ara timonedes, brolles gipsícoles o halòfites i argelagars⁶.

No és fins l'any 1983 en què diversos membres de l'antic GCA van descobrir la seva presència com a reproductor a Catalunya, concretament a la timoneda d'Alfés⁷. Posteriorment a la seva descoberta, i a partir del 1985, es va iniciar un estudi sobre la comunitat d'alàudids a la timoneda d'Alfés per membres també del GCA⁵. Tot i el gran esforç de mostreig realitzat durant l'Atlas de les aus reproductores a Catalunya que ara s'està acabant i l'augment de l'activitat ornitològica al llarg dels darrers vint anys, aquesta localitat continua essent l'única amb presència de l'espècie durant el període reproductor. Aquest fet, converteix possiblement a l'Alosa becuda en l'espècie reproductora regular amb una àrea de distribució més petita i localitzada del nostre país.

En els últims 10 anys, l'Alosa becuda ha sofert un fort procés de regressió. Així doncs, s'ha reduït en gairebé un 65% la superfície ocupada durant el període reproductor. Actualment, la superfície amb presència de mascles cantors no supera les 25 ha (Fig. 1)⁸. Aquesta disminució en la superfície també ha anat acompanyada per una forta disminució en el nombre d'efectius. Des de l'any 1994, quan s'estimava una població d'unes 40 parelles³ hem passat a les 10-15 actuals⁸. Les causes les hem de buscar molt probablement en els canvis en l'estructura vegetal que s'ha produït en els últims anys (augment de cobertura i alçada de la vegetació) a causa de l'abandonament del pastoreig ovi i a un augment de la freqüentació humana (activitat aeronàutica, trànsit rodar, etc.).

La distribució de contactes de mascles d'Alosa becuda mostren un patró

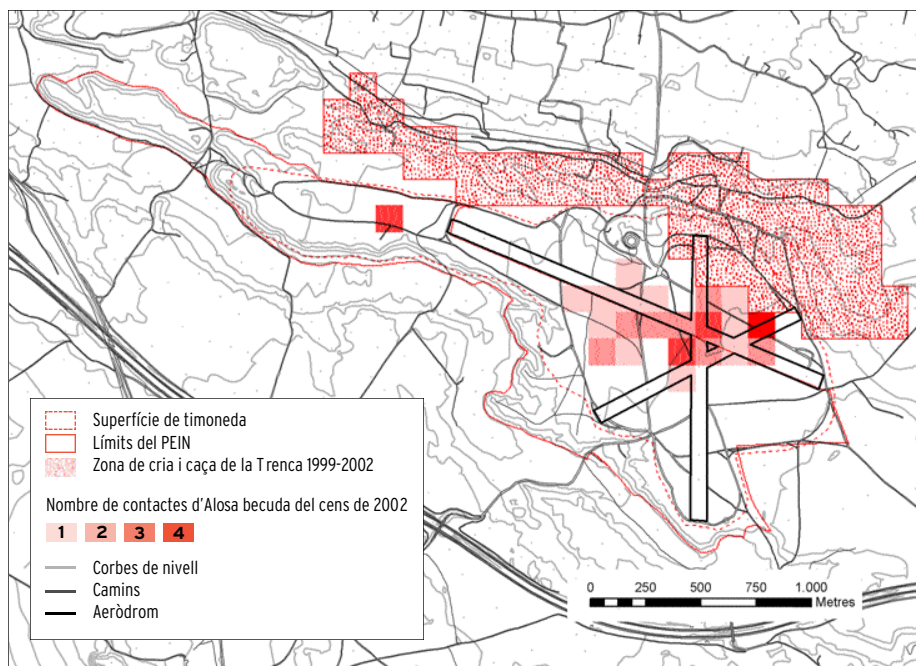

Figura 1. Mapa de la timoneda amb la distribució de l'Alosa becuda i la Trencia.

agregat (Fig. 1). La major part de la població es concentra en la zona central de la timoneda d'Alfés, al voltant de la pista principal de l'aeròdrom i la seva intersecció amb les altres dues pistes auxiliars. D'altra banda, també queda en evidència que una part important de l'àrea de distribució de l'Alosa becuda queda fora dels límits de l'Espai d'Interès Natural d'Alfés.

Actualment, les principals amenaces per a la conservació de la ja minsa població catalana d'Alosa becuda són:

- Projectes d'ampliació i modernització de les instal·lacions aeroportuàries, ja que aquestes afectarien directament el gruix de la població (Fig. 1).
- Abandonament del pastoreig ovi, amb els conseqüents canvis en l'estructura de la vegetació.
- Aïllament poblacional.
- Nombre d'efectius molt reduït que condiciona enormement les capacitats de recuperació enfront a qualsevol impacte.

Així doncs, tenint en compte el nombre d'efectius tan reduït, la seva tendència en els últims anys, l'àrea de distribució que ocupa i les amenaces que es presenten a curt i mig termini, l'Alosa becuda es troba al llindar de la seva extinció a Catalunya.

La Trencia

Lanius minor

La Trencia és, després de l'Alosa becuda, l'altra espècie d'ocell més amenaçada de les presents a la timoneda d'Alfés. Es tracta d'un ocell estival, que podem observar entre els mesos de maig i agost, i que utilitza la timoneda com a zona de cacera. Construeix el niu en arbres propers, principalment plataners i pollancre, i els adults es desplacen fins a la timoneda per caçar-hi ortòpters i coleòpters, principalment. El sector de la timoneda més important per aquesta espècie (Fig. 1) és tota la franja nord, incloent les proximitats de l'actual hangar⁹.

La importància d'aquest espai deriva de la petita i aïllada població de Trencia que queda a Catalunya i, per tant, a Espanya. A nivell peninsular, només es troba a Catalunya, amb 15-20 parelles, i a Osca, amb unes 2-5 parelles. Segons els anys, el nombre de parelles que depenen de la timoneda és d'entre 5-7, que representen entre el 20-25% de la població espanyola⁹. Cal dir que aquest ocell es troba amenaçat a nivell d'Europa occidental, on tan sols queden unes 30-40 parelles a França i una petita població a Itàlia, que encara no ha estat quantificada amb precisió¹⁰. A més a més,

la població catalana i aragonesa representen el límit occidental de la distribució mundial de l'espècie, fet que dificulta l'arribada de parelles provinents d'altres poblacions i, per tant, la renovació o substitució dels efectius peninsulars.

Les característiques estructurals i florístiques de la timoneda fan que sigui un hàbitat idoni de cacera, ja que no només hi ha una gran riquesa d'artròpodes, sinó que, a més a més, són fàcils de detectar per aquest ocell. La Trenca caça des d'arbusts i petits matolls, que utilitza com a posadors, i necessita una baixa cobertura vegetal per poder localitzar i perseguir els artròpodes que se li acostin. Com a zona d'alimentació, la timoneda és especialment important durant els mesos de juny i juliol, després de la sega del cereal. En aquesta època, quan els rostolls i llaurats ofereixen poc aliment, els adults de Trenca han de buscar les preses a la timoneda, per tal d'alimentar els polls⁹.

Actualment, la principal amenaça per aquesta espècie en aquest espai, és la freqüentació humana, que pot provocar l'abandonament dels nius. Tenint en compte les poques parelles que queden i el seu aïllament respecte les altres poblacions europees, qualsevol pèrdua és significativa, ja que la capacitat de recuperació és molt baixa en una població tan debilitada.

Ara per ara, però, la situació de la timoneda d'Alfès és encara prou favorable des del punt de vista de la Trenca. En un futur proper, l'ampliació i modernització de les instal·lacions aeroportuàries pot alterar la situació actual de manera quasi segura, si tenim en compte que la majoria d'actuacions s'han de realitzar al sector nord de la timoneda, on es troben les parelles. Especialment impactant podria ser la millora de l'accés a l'aeròdrom o l'ampliació de les actuals infraestructures (hangar, torre de control, etc), ja que és el sector on justament s'alimenten i nidifiquen.

Agraïments

Agraïm el suport rebut per la Direcció General de Boscos i Biodiversitat (Departament de Medi Ambient), l'assessorament tècnic del Dr. Santi Mañosa

Jordi Bas

A la timoneda d'Alfès hi crien entre 5 i 7 parelles de Trenca.

(Dept. Biologia Animal de la U.B.), i la col·laboració de: Anni Ponjoan, Monste Raurell, David Guixé, Jordi Campodon, Francesc Pont, Arnau Bonan, Jaume Bonfil, Joan Castelló i Sergi Ricart. També cal esmentar als pioners en l'estudi de l'ornitofauna de la timoneda d'Alfès: Joan Estrada, Raül Aymí, Andy Elliott i Isabel Martínez i moltes altres persones que han contribuït a un millor coneixement d'aquest espai.

Referències

- ¹CURCÓ, A. 1994. La vegetació. En: "La timoneda d'Alfès, Monografia" *Monografies de DEPANA*. p. 20-25. Barcelona: Depana.
- ²CURCÓ, A., CONESA, J.A., RECASENS, J. 1994. La Vegetació. En: "La timoneda d'Alfès, Monografia" *Monografies de DEPANA*. p. 15-19. Barcelona
- ³TORRENTÓ, J.R. 1994. Els sòls. En: "La timoneda d'Alfès, Monografia" *Monografies de DEPANA*. p. 8-12. Barcelona: Depana.
- ⁴OLMO, J.M. 2001. Els artròpodes dels ecosistemes pseudoestèpics. *Bioma* 6: 24
- ⁵AYMÍ, R., ELLIOT, A., MARTÍNEZ, I. 1994. Els Ocells. En: "La Timoneda d'Alfès, Monografia". *Monografies de*

DEPANA. p. 32-35. Barcelona: Depana.

⁶GARZA, V., & SUÁREZ, F. 1990. Distribución, población y selección de hábitat de la alondra de Dupont (*Chersophilus duponti*) en la Península Ibérica. *Ardeola*, 37 (1): 3-12.

⁷MUNTANER, J., FERRER, X., MARTINEZ-VILALTA, A. 1983. *Atlas dels ocells nidificants a Catalunya i Andorra*. Barcelona: Ketres.

⁸BOTA, G. & PONJOAN, A. 2002. *Seguiment de la població d'aloza becuda (Chersophilus duponti) a la Timoneda d'Alfès*. Departament de Medi Ambient. Informe inèdit

⁹GIRALT, D. 2002. *Projecte Trenca. Informe 2002*. Centre Tecnològic Forestal de Catalunya i Departament de Medi Ambient.

¹⁰TUCKER, G.M. & HEATH, M.F. (eds.) 1994. *Birds in Europe: their conservation status*. Cambridge: BirdLife International (BirdLife Conservation Series n°3).

**GERARD BOTA CABAU I
DAVID GIRALT JONAMA**

Àrea de Biodiversitat
Centre Tecnològic Forestal de Catalunya
Pujada del Seminari, s/n
25280 Solsona
gerard.bota@ctfc.es
david.giralt@ctfc.es

HISTÒRIA

Correspondència ornitològica a Catalunya

Carta de Mariano Masferrer i Rierola a Estanislau Vayreda i Vila el juny 1882

Aquesta carta que publiquem prové de l'epistolari d'Estanislau Vayreda i Vila (1848-1901), propietat de Joan Vallès i Xirau. Pel context, contingut, i ubicació a l'epistolari fou escrita els primers dies de juny de 1882 pel naturalista osonenc Mariano Masferrer i Rierola i dirigida a Estanislau Vayreda, botànic naturalista de la Garrotxa-Empordà que en aquell moment estava escrivint el seu llibre ornitològic "Fauna ornitològica de la província de Gerona".

Dins la pobríssima correspondència sobre l'ornitologia del Principat que ens ha pervingut, aquesta carta és potser la mostra més reeixida, la qual cosa palesa la pobresa dels coneixements ornitològics a casa nostra en el S. XIX. En Mariano Masferrer i Rierola (Sant Quirze de Safaja 1856-Espinelles 1923), cosí segon del conegut botànic Ramon Masferrer i Arquimbau (1850-1884), fou un apassionat i humil naturalista interessat en especial per les plantes, els ocells i els crustacis, però també pels mol·luscs, els himenòpters, els hèrptils i gairebé de qualsevol element de la natura. Fou un singular recol·lector professional d'organismes naturals, d'aspecte patriarcal, vida nòmada, i grans habilitats manuals com la taxidèrmia. Es relacionà amb la major part dels naturalistes de l'època; universitaris, acadèmics, tècnics de museus, caçadors, etc. Malgrat el profund desconeixement que hi ha sobre el personatge (era un home pràctic que va escriure molt poc), el considerem un dels millors coneixedors de la fauna catalana de l'època, ja que fou un inquiet home de camp que es bellugà força, en especial per la Catalunya humida. La seva vessant ornitològica, desenvolupada ma-

Mariano Masferrer i Rierola el 1869

oritàriament entre 1874 i 1880, està en fase actual d'estudi, i tenim previst publicar en un futur pròxim un article sobre la seva vida i obra.

La carta va ésser escrita amb precipitació, per la cal·ligrafia i en especial la redacció: frases inacabades, organització telegràfica, angoixa per la malaltia greu de la mare, etc. L'escrit traspua coneixements ornitològics clars d'en Masferrer, rigor i prudència en les afirmacions i modèstia davant d'una "autoritat" naturalista del moment com era

en Vayreda. També seguia el mestratge de l'obra de Degland i Gerbe (1867), aspecte no compartit totalment per en Vayreda. Aquest, pel caràcter antievolucionista radical s'atrinxerava en el concepte fix d'espècie, ja que els darwinistes de la seva època no creien en la realitat immutable de l'espècie i per donar suport al transformisme, jugaven amb els conceptes d'espècie, subespècie, varietat, etc. Malgrat que disposava de la segona edició més moderna de l'obra de Degland, en el llibre de Vayreda, consten diversos casos on aquest va consignar els criteris taxonòmics de la primera edició (Degland 1849) que considerava com espècies diferents les varietats, morfes o subespècies de l'esperar vulgar, rapinyaires nocturns, etc. Per la poca informació que disposem, sembla clar que Masferrer coneixia molt millor els ocells de Catalunya, tenia més rigor que no pas l'Estanislau Vayreda, i nosaltres postulem que va ser, tal vegada, el millor ornitòleg del moment malgrat la manca de publicacions ornitològiques.

Agraïm a Ramon Masalles, Oscar Gordo i Joan Vallès, la seva ajuda en el desenvolupament d'aquesta petita recerca.

La transcripció i comentaris del text són els següents:

Estanislau Vayreda

Querido amigo: supongo que U. me dispensará si no le he contestado antes a la suya, pues hemos estado algunos días en continua alarma, pues mi infeliz madre a mas de la hipertrofia del corazón que la ha dejado en muy mal estado se le ha reproducido una hernia que casi le impedía por completo el poder comer, lo cual hoy ha podido efectuar un poco.

Contestando a las preguntas digo que el *Nisus minutus*¹ es el sedentario pero los de paso de esta especie son mucho más pe-

queños que los sedentarios: el *Strix funerea*² es el *Nyctale Tengmalmi* (Degland³ 125) puede existir en este país pero yo no la conozco. El *S. nebulosa*⁴ es ave del Canadá y dudo se encuentre en Cataluña aunque sea accidentalmente. De los *Strix* que U. me pregunta es la *Noctua minor*⁵ el que tengo por seguro, los demás no los he visto. La *pica cianea*⁶ no creo que exista en Cataluña por mas que Texidor lo diga pues solo llega a los encinares de Castilla⁷. De *Budites*⁸ en este país se encuentran la *B. flava*⁹ *B. Rayi*¹⁰, *B. cinereocapilla*¹¹ y *B. melanocephala*¹²; La *B. gibraltariensis*

tariensis¹³ no la conozco y solo el *Ruticilla gibraltarensis*¹⁴ que algunos consideran como una variedad del *R. titis*¹⁵ (Degland primera edición).

De la *E. provincialis*¹⁶ vease la observación de Degland p.299 del primer tomo.

No he visto la *Emberiza caesia*¹⁷.

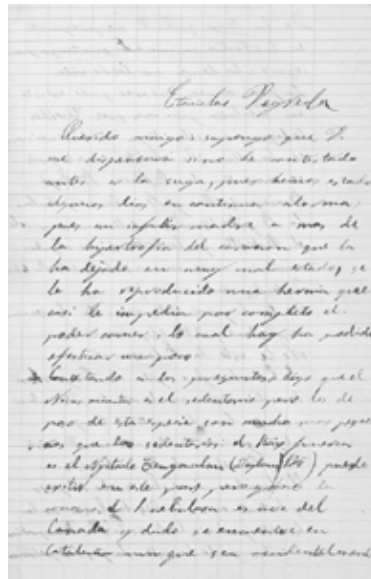
La *E. nivalis*¹⁸ fue cogida en Camprodon hace dos años en el mes de Diciembre yo no la he visto ni tampoco salgo garante de la noticia. He visto en Barcelona la *E. pirrhuloides*¹⁹.

El *charadrius morinellus*²⁰ es solo de paso y bastante raro. La *Otis houbara*²¹ no la he visto pero si la *O. tarda*²². El *Hemipodius lunatus*²³ no lo he visto. La *perdix petrosa*²⁴ (sic)

El *tetrao bonasia*²⁵ no lo he visto

Mi colección consta de 270²⁶ especies del país.

El *Carpesium cernuum*²⁷ y el *Aster acris*²⁸ se encuentran en Falgás pero la ultima también la vi cerca del Bach²⁹ y de Teber-

Carta digitalitzada procedent de l'arxiu de Joan Vallès i Xirau.

P.D. Sirvase mandarme en Barcelona el catalogo de las aves que quiere de le recoja en Barcelona pues estaré en esta dentro de ocho días.

M. Masferrer

Notes

¹ *Accipiter nisus*. Esparver vulgar. En els esparvers hi ha un clar dimorfisme sexual; femelles més grans que els mascles. Aquest fet ja era conegut per Masferrer i Vayreda, doncs el seu autor-guia (Degland), ja indicava aleshores amb claredat aquest fet. Per tant, cal suposar que Masferrer coneixia de primera mà que a Catalunya hi ha esparvers sedentaris i d'altres migrants, aspecte que Degland citava referent al nord de França. És errada però l'afirmació de Masferrer que la mida dels migrants és molt més petita que en els sedentaris, quan per les clines biogeogràfiques de relacions talla/temperatura gairebé sempre els organismes del nord d'Europa són més grans que els de la península Ibèrica. Aquest fet apareix així a Vayreda, el qual seguint la primera edició del Degland, separa en dues espècies els esparvers; *Falco nisus*, els sedentaris, i *Falco nisus-major* els migrants i alhora més grossos. Pensem que potser a causa de la precipitació amb que va escriure la carta, Masferrer va errar en l'adjectiu que emprà relatiu al tamany tot i que reconeixem que és una afirmació agosarada sense cap base documental.

² *Aegolius funereus*. Mussol pirinenc. Tot i que l'espècie podia ser-hi present en aquell moment, la gran deforestació de l'alta muntanya catalana a finals del S. XIX, i la considerable ignorància de Vayreda envers el grup dels rapinyaires nocturns, ja que confon i barreja espècies, no permet donar l'observació com a vàlida. La citació del Mussol pirinenc prové de la informació errònia extreta del llibre de Companyó, L., 1863, *Histoire naturelle du département des Pyrénées-Orientales* vol.3 Perpinyà. Vayreda afirma que aquesta espècie és pot confondre fàcilment amb el Mussol comú pels costums similars, mida i coloració i que a principis de primavera, [el Mussol pirinenc] da unos chillidos que tienen algún parecido al balido de la cabra. Tot plegat confusió de diverses nocturnes

³ Degland, segona edició *op.cit.*

⁴ *Strix nebulosa*. Gamarrús de Lapònia

⁵ *Athene noctua*. Mussol comú

⁶ *Cyanopica cyanea*. Garsa blava

⁷ En Vayreda, 1883, *Fauna ornitológica de la provincia de Gerona*. Imprenta Paciano Torres, Girona posa textualment; "Se vé raras veces esta especie en los espesos bosques de la provincia: Texidor lo continúa en su catálogo y Degland lo cita en España. Pero como dice el Sr. Masferrer no es probable su existencia en Cataluña".

⁸ *Motacilla flava*. Cuereta groga. A causa de la seva gran variabilitat morfològica, en el S. XIX, les actuals subespècies tenien la categoria d'espècies.

⁹ *Motacilla flava flava*

¹⁰ *Motacilla flava flavissima*

¹¹ *Motacilla flava cinereocapilla* o *Motacilla flava iberiae*. En aquella època *Motacilla flava iberiae* no tenia encara entitat pròpia i Masferrer no la cita. En conseqüència li correspondria *Motacilla flavacinereocapilla*, però a Catalunya la cuareta groga *M. flava cinereocapilla* és més rara que *M. flava iberiae* i, a més, existeixen individus intermedis entre ambdues poblacions (R.Aymí com. pers.).

¹² *Motacilla flava feldgegg/thunbergi*

¹³ *Phoenicurus ochruros gibraltariensis*. Cotxa fumada

¹⁴ *Phoenicurus ochruros gibraltariensis*. Cotxa fumada

¹⁵ *Phoenicurus ochruros*

¹⁶ En base a Degland i Gerbe (*op.cit.*) és un jove de Repicatalons *Emberiza schoeniclus*.

¹⁷ Hortolà cendrós. En una carta del 25 de novembre de 1882, l'amic d'en Vayreda Ramon Bolós explica que la captura es va efectuar "por el otoño de 1879 y vivió dos meses enjaulada alimentada de escayola (sic)" i explica Vayreda en el seu llibre, aportant més informació de la carta, "que cerca de Olot fue cojido (sic) con las redes entre pardillos un pájaro de este género

*tet*³⁰. La criptogama es de los pirineos cerca de Puigcerdá.

Ya hace algunos días que le mande un paquete que supongo a estas horas ya lo tendrá en su poder no le he enviado mas porque no estamos para nada ya se lo mandaré otra ocasión.

Sirvase dar dos ejemplares de la *tulipa celsiana*³¹ el nido de la *Silvia turdoides*³² y del *Hippolais poliglotta*³³ al señor Bolós³⁴ pues se los mando duplicados.

Sin mas por hoy con saludos a su familia disponga de su afectuoso amigo y S.S.

cuyo diagnóstico se acerca bastante a la descripción de esta especie, aunque sus colores son muy vivos, el manto de un verde lustroso y pecho completamente rojo como todas las partes inferiores. Masferrer a quien consulté esa duda me dijo si podría ser tal vez *E. cirris*, de la América septentrional". Aquesta fou la contesta de Masferrer en una altre escrit del 29 de maig de 1882: "El fringillido que me describe no está en el Degland ni en el catálogo de las aves de Europa (la segona edició del Degland): la descripción concuerda con la *Emberiza cirris*, L. que habita en la americana (sic) ecuatorial". El tema es confós per tal com en Vayreda coneix perfectament l'espècie similar i a priori la més probable candidata; l'Hortolà (*Emberiza hortulana*).

¹⁸ *Plectrophenax nivalis*, Sit blanc. Correspon a un exemplar citat per Vayreda (*op.cit.*), i capturat per l'ornitòleg de Camprodon Ignasi Roca i Carchan (Camprodon 1851-c1930)

¹⁹ *Emberiza schoeniclus*. Repicatalons

²⁰ *Charadrius morinellus*. Corriol pit-roig

²¹ *Chlamydotis undulata*. Hubara

²² *Otis tarda*. Pioc salvatge

²³ *Turnix sylvatica*, Guatlla andalusa. La cita de Vayreda d'aquesta espècie, manllevada de Lluís Companyó i Lanquine (1781-1871) és errònia per tal com en Companyó a l'igual que Vayreda no eren gaire rigorosos amb les espècies rares i a més el comitè francès de rareses ornitològiques no ha acceptat cap citació de *Turnix* a França en el S. XIX.

²⁴ *Alectoris graeca*, Perdriu de roca. Dotze anys més tard de la present missiva, en base a una carta del 19 de març de 1894 Vayreda explica a l'ornitòleg i herpetòleg gallec Víctor López de Seoane (1832-1900) que la *P. petrosa* si existe en nuestro principado es muy rara. No hace mucho tiempo lei en periódicos que habían soldado en la provincia de Lérida, si mal no recuerdo, algunas parejas para aclimatarlas o facilitar su propagación.

²⁵ *Bonasa bonasia*. Grèvol

²⁶ A Vayreda (*op.cit.*), s'indica que la col·lecció tenia 230 espècies. La carta manuscrita, amb un número set escrit ràpid i relativament similar a un "tres" està en la base de l'error però comparant amb d'altres manuscrits de Masferrer on surten més números "set" i "tres", la conclusió no deixa marge per el dubte. Així doncs eren 270 les espècies que tenia Masferrer el 1882.

²⁷ *Carpesium cernuum*, planta composta molt rara

²⁸ Planta composta prudentment abundant

²⁹ Mas Bac del Collsacabra

³⁰ Tavertet

³¹ Planta fanerògama

³² *Acrocephalus arundinaceus*. Balquer

³³ *Hippolais polyglota*. Bosqueta vulgar

³⁴ Ramon Bolós i Saderra (1852-1914), botànic i naturalista d'ampli espectre, íntim amic i cunyat de Vayreda. Tenia una col·lecció d'ocells procedents del seu pare Francesc Bolós i Germà (1773-1844). També col·lectà algunes aus, en especial per a l'obra de Vayreda.

Bibliografia

Degland, C. D. 1849. *Ornithologie Européenne, ou catalogue analytique et raisonné des oiseaux observés en Europe*. Librairie Encyclopédique de Roret, chez L. Danel, imprimeur, 2 vols. Paris.

Degland, C.D. et Gerbe, Z., 1867. *Ornithologie Européenne*. J.B. Baillièere et fils, 2 vols. Paris.

XAVIER FERRER i ABILIO REIG
xferrer@ub.edu

PROGRAMA SYLVIA

El programa SYLVIA es dona a conèixer fora de Catalunya

Durant els darrers mesos, diverses iniciatives han donat a conèixer fora de les nostres fronteres el programa de seguiment mitjançant estacions d'esforç constant de Catalunya (Programa SYLVIA).

S'acaba de publicar el primer report del SYLVIA a la revista *Bird Populations* (volum 6, p.35-50; disposem de separates a l'oficina de l'ICO). *Bird Populations* publica articles científics així com reports de seguiments avifaunístics d'arreu del món. La revista l'edita l'*Institute for Bird Populations* (IBP) (www.birdpop.org), l'organització que coordina el programa d'estacions d'anellament d'esforç constant a Amèrica del Nord. Aquest programa (anomenat MAPS: *Monitoring Avian Productivity and Survivorship*) compta actualment amb més de 500 estacions d'anellament. La versió anglesa del segon informe del SYLVIA també apareixerà en un proper número de la revista.

L'Euro-CES

Com es detalla extensament a l'Abellerol núm. 19, l'Euro-CES és un projecte d'àmbit europeu promogut per EURING i que té com a objectiu sumar els esforços dels diferents programes de seguiment que utilitzen la metodologia de les Estacions d'Esforç Constant (en anglès, *Constant Effort Site*) que s'estan desenvolupant arreu del continent. L'ICO participa en aquest projecte amb el programa SYLVIA, un dels 12 programes ti-

pus CES actius actualment a Europa. Per a més informació sobre l'Euro-CES vegeu <http://www.euring.org/ces/index.htm>.

El SYLVIA al CES News de la BTO

El programa SYLVIA ha rebut un especial tractament al darrer número del *CES News* (revista de contacte del programa d'Estacions d'Esforç Constant de la BTO). A més de fer referència a la nostra participació en el projecte europeu promogut per EURING (pàgina 9), amb el títol "CES in Catalunya", *CESNews* també dedica la contraportada a presentar el nostre projecte. Podeu baixar-vos una còpia en pdf d'aquest número del *CES News* des de la pàgina web de la BTO (http://www.bto.org/ringing/ringingfo/ces/ces_new_index.htm).

Éxit del CES hivernal

La iniciativa de l'ICO d'incloure el període hivernal en els protocols de treball de les estacions d'esforç constant ha rebut una especial benvinguda entre els nostres col·legues nord-americans. Des de fa poc, a més, ja no és l'única iniciativa d'aquest tipus que està en marxa. L'hivern passat (2002-3), l'*Institute for Bird Populations* va posar en marxa el programa MoSi (Monitoreo de So-

brevivència Invernal). Aquest programa, en part complementari al MAPS (vegeu més amunt), té com a objectiu crear una xarxa d'estacions d'esforç constant per estudiar la supervivència hivernal de les espècies residents i hivernants a Mèxic, Centreamèrica i el Carib. Podeu trobar més informació sobre aquest interessant projecte a <http://www.birdpop.org/tropical.htm>. Esperem que aviat també se sumin a l'estudi del període hivernal altres programes tipus CES d'Europa.

El protocol SYLVIA, base del nou CES Itàlia

La primavera de l'any passat (2002) es va posar en marxa a Itàlia el projecte PRISCO (*PROgetto Inanellamento Sforzo COstante*). El PRISCO basa la seva metodologia en els protocols britànic, nord-americà i català i està coordinat per l'*Istituto Nazionale per la Fauna Selvatica* (INFS; el mateix centre que coordina el projecte *Piccole Isole*). L'estiu de 2002 ja hi van participar 13 estacions d'anellament i s'espera que el projecte creixi bastant en els propers anys. Podeu baixar-vos el primer report d'aquest projecte i trobar més informació a <http://www.gruccione.it/Framesetoriginale.htm>.

NOVETATS AVIFAUNÍSTIQUES

Crònica ornitològica Abril - Setembre 2003

D'aquest període cal destacar la primera citació a Catalunya de Territ cuablanc, la petita invasió de Papamosques de collar al mes d'abril i dels Territs pectoral i becadell a la tardor, així com la reproducció de la Fotja banyuda i el Xatrac bengalí. Esmentar també el bon nombre de rareses detectades al delta del Llobregat l'última setmana del mes de setembre. Per a més informació consulteu la web Rare Birds in Spain (www.rarebirdspain.net).

Abril

La **Calàbria grossa** *Gavia immer* continuava present al delta de l'Ebre, amb tres ocells fins al dia 7, dos exemplars del 8 al 10 i ja a només un individu l'11, tots de 1r hivern/estiu. El **Cabussó gris** *Podiceps grisegena* de l'estany de Banyoles es va observar per darrer cop el dia 10 en plomatge estival. A banda de diferents observacions arreu, es van observar tres **Agrons blancs** *Egretta alba* en migració activa el dia 21 al cap de Creus. El presumpte híbrid entre **Martinet dels esculls i blanc** *Egretta gularis x garzetta*^{*h} es va observar a la zona de la Tancada, delta de l'Ebre, al llarg de tot el mes fins a finals de setembre. El mascle de **Xarxet de Carolina** *Anas carolinensis*^{*h} trobat el passat 30 de novembre als aiguamolls de l'Empordà, i vist de forma intermitent al llarg de tot l'hivern, es va observar el dia 20 per darrer cop. Es va observar un **Èider** *Somateria mollissima* el dia 1 al port de Cambrils, Baix Camp, i un altre exemplar el dia 19 al P.N. dels Aiguamolls de l'Empordà. Als Pirineus, es va veure un **Voltor negre** *Aegypius monachus* subadult el dia 5 a Estana, Cerdanya. Un altre rapinyaire ocasional a casa nostra, com és l'**Àguila imperial ibèrica** *Aquila adalberti*, va ser citada el mateix dia 5: un ocell de 2n any que intentava cleptoparasitar un jove de **Trencalós** *Gypaetus barbatus* en una localitat situada entre l'Alta Ribagorça i el Pallars Jussà. El primer **Falcó cama-roig** *Falco vespertinus* de l'any, va ser una femella vista el dia 17 a Vilaüt, al P.N. dels Aiguamolls de l'Empordà, mentre que els dies 21 i 30 es van observar un mascle i una femella, respectivament, al delta de l'Ebre. Al delta del Llobregat es va veure una **Guat-**

Mastegatxex de collar
Ficedula albicollis

© Jordi Clarabuch

lla maresa *Crex crex* entre els dies 8 i 17 als Reguerons, Viladecans. En aquesta mateixa àrea es van reintroduir 20 exemplars de **Fotja banyuda** *Fulica cristata*, a la maresma de les Filipines, tots ells marcats amb collars blancs de PVC amb codi alfanumèric. Un **Territ rogenic** *Tryngites subruficollis*^{*h} es va observar a partir del dia 25 i fins a finals de mes al P.N. dels Aiguamolls de l'Empordà. Un exemplar de primer estiu d'**Escuraflascons bec-fi** *Phalaropus lobatus* va restar únicament el dia 4 al Niño Perdido, al delta de l'Ebre. El dia 12 es va observar una **Gavina de Delaware** *Larus delawarensis*^{*} al port de Cambrils, mentre que al delta de l'Ebre hi havia sis adults de **Fumarell alablanc** *Chlidonias leucopterus* els dies 24 i 25 a Riet Vell. En aquesta mateixa localitat es va observar una **Piula grossa** *Anthus richardi* al Garxal el dia 5, mentre que el dia 25 se'n va detectar una altra prop de la bassa de les Olles. La **Piula gola-**

roja *Anthus cervinus* es va observar als Aiguamolls de l'Empordà i al delta de l'Ebre: dos ocells a la primera localitat, un el dia 16 i l'altre el 22, i un exemplar a la segona, el dia 25 als erms de la Tancada. Una **Cuereta blanca endolada** *Motacilla alba yarrellii* es va detectar el dia 2 al riu Llobregat, prop de Castellbisbal, Vallès Occidental. Es va veure una **Boscarla d'aigua** *Acrocephalus paludicola* el dia 15 al Cortalet, Aiguamolls de l'Empordà, i només cinc dies després, el dia 20, una segona a Alió, Alt Camp, en un indret força atípic per a l'espècie. Al delta de l'Ebre, es van citar dos exemplars de **Mosquiter comú siberià** *Phylloscopus collybita tristis*, un el dia 13 i l'altre el dia 19, ambdós anellats al Canal Vell. La notícia del mes, però, va ser la petita invasió de **Papamosques de collar** *Ficedula albicollis*^{*}, que va produir nou registres en dos dies, fet sense precedents a casa nostra: dos mascles anellats el dia

NOVETATS AVIFAUNÍSTIQUES

16, un al delta del Llobregat i un altre als Aiguamolls de l'Empordà, mentre que l'endemà, dia 17, quatre foren vistos als Aiguamolls, un a l'Albera, un al cap de Creus i per últim un altre sense anellar a la pineda de Gavà, delta del Llobregat. A la Tora Cremada, punta de la Banya, al delta de l'Ebre, el dia 9 es va anellar una femella de **Capsigrany** *Lanius senator* de la subespècie balear *badius*.

Maig

A diferència dels mesos anteriors, durant el maig es van detectar importants concentracions de **Baldrigues balears** *Puffinus mauretanicus* al llarg de la costa de Barcelona i Tarragona, coincidint amb importants bancs de sardina prop de la costa: el dia 12 n'hi havia unes 700 davant de Tarragona i el dia 30 unes 220 entre el Garraf i el delta del Llobregat, per una única **Baldriga mediterrània** *Puffinus yelkouan* i 11 **Ocells de tempesta** *Hydrobates pelagicus*. El **Cigne mut** *Cygnus olor* que va hivernar al delta del Llobregat es va veure a cal Tet del dia 2 al 16, i posteriorment a la reserva natural del Remolar-Filipines. Una **Oca de galta blanca** *Branta leucopsis* de procedència desconeguda, estava als arrossars del pla de mas Gelabert, Pals, Baix Empordà el dia 11. A primers de mes es van observar els darrers **Èiders** *Somateria mollissima*: el dia 1 hi havia cinc ocells al mar enfront l'Alfacada, delta de l'Ebre, i una femella restava el

Territ Cuablanc *Calidris fuscicollis*,
Punta de la Banya, 1 de juny.
Primera observació per a Catalunya.

David Biceps

dia 3 davant la costa dels aiguamolls de l'Empordà. Al maig es va registrar una entrada destacable de **Falco cama-roig** *Falco vespertinus*, que també es va produir a França: hi va haver un total de 38 ocells diferents a la província de Lleida, amb una xifra màxima de 18 junts a Belianes i tres més a Bellmunt el dia 28; vuit a les comarques de Girona, dos a les de Barcelona i almenys un a Tarragona. D'aquest mes cal destacar l'observació el dia 31 a la punta de la Banya, delta de l'Ebre, d'un exemplar adult o de primer estiu de **Territ cuablanc** *Calidris fuscicollis*^{*h} que representa el primer registre homologat al nostre país. El **Territ rogenic** *Tryngites subruficollis*, trobat als Aiguamoll el passat abril, es va veure el dia 3 per darrer cop. Al delta de l'Ebre un mascle i una femella adults d'**Escurafascons bec-fi** *Phalaropus lobatus* van ser observats el dia 4 a les salines de la Trinitat. També a la costa de Tarragona, el dia 10 es va veure una **Siseta** *Tringa stagnatilis* a Vila-seca, segona citació de la zona després d'una observació

al riu Francolí a finals de març. Al delta de l'Ebre el dia 5 es comencen a veure tres exemplars adults de **Xatrac bengalí** *Sterna bengalensis* a les salines de la Trinitat fent parades nupcials enmig d'una colònia de làrids i estèrnids, tot i que finalment acabarien criant en una altre indret. De **Fumarell alablanc** *Chlidonias leucopterus* se'n van citar tres exs. entre el dies 6 i 8 al delta del Llobregat i cinc entre els dies 8 i 11 als aiguamolls de l'Empordà. El dia 5 hi havia una **Piula gola-roja** *Anthus cervinus* al Matà, Aiguamolls de l'Empordà, mentre que el dia 15 n'hi havia tres al Niño Perdido, al delta de l'Ebre. Com en el cas del Falco camaroig, aquest mes una altra espècie de distribució oriental, com és la **Bosqueta icterina** *Hippolais icterina*, va deixar-nos un bon grapat d'observacions, com ja és habitual, concentrades a la franja litoral: un ocell anellat el dia 4 al delta de l'Ebre, nou exemplars anellats i un de vist entre els dies 7 i 15 al delta del Llobregat, i finalment quatre exemplars anellats del dia 6 al 11 als Aiguamolls de l'Empordà. Un altre anellament interessant va ser una femella de primer hivern de **Capsigrany balear** *Lanius senator badius*, capturat el dia 5 al Canal Vell, i que representa el segon anellament d'aquesta primavera al delta de l'Ebre.

Femella de segon any de Capsigrany de la subs. balear *badius* anellada a l'abril a la P. Banya.

David Biceps

NOVETATS AVIFAUNÍSTIQUES

Juny

En el decurs d'una campanya del Servei de Fauna del DMA, per tal d'aclarir l'estatus reproductor de l'espècie a casa nostra, es van trampejar tres exemplars d'**Ocell de tempesta** *Hydrobates pelagicus* a la costa del Empordà. Al delta de l'Ebre es van censar vuit parelles reproductores d'**Agró blanc** *Egretta alba* i 26 de **Capó reial**, totes a l'illa de Buda. En aquesta darrera localitat el dia 19 s'observa un mascle i dues femelles de **Xarxet marbrenc** *Marmaronetta angustirostris* amb un comportament que fa sospitar una possible reproducció. Els darrers exemplars de **Falco camaroig** *Falco vespertinus* van ser: un el dia 1 a Parlavà, Alt Empordà, un mascle i una femella adults entre els dies 2 i 4 al Garxal, delta de l'Ebre, i finalment un de molt tardà vist el dia 20 a Claravalls, Urgell. Un exemplar adult, probablement mascle, de **Falcó de la reina** *Falco eleonora* va ser vist el dia 3 als erms de la Tancada, delta de l'Ebre. La **Fotja banyuda** *Fulica cristata* va niar per primer cop conegut al nostre país: una parella procedent de l'estoc reintroduït al delta del Llobregat va ser vista amb tres pollets a la reserva natural del Remolar- Filipines. El **Territ cuablanc** *Calidris fuscicollis* trobat l'últim dia del mes de maig al delta de l'Ebre va ser vist el dia 1 per darrera vegada, just l'endemà. La primera dada de **Siseta** *Tringa stagnatilis* en migració postnupcial, fa referència a un grupet de 5 exemplars adults observats el dia 19 a l'illa de Buda, delta de l'Ebre. El **Xatrac bengalí** *Sterna bengalensis* va ser relocalitzat el dia 11 en un altre nucli reproductor del delta de l'Ebre, i es va comprovar que hi havia una parella pura i una altra de mixta amb **Xatrac bec-llarg** *Sterna sandvicensis* amb sengles nius. Força sorprenent va resultar la citació d'un **Estornell rosat** *Strurnus roseus** adult en plomatge estival observat el dia 30 al cap de Creus, a la carretera que va de Port Lligat al far, coincidint, però, amb una forta expansió de l'espècie cap als països de l'est d'Europa.

Adult i poll de Xatrac bengalí *Sterna bengalensis*, delta de l'Ebre, juliol 2003.

David Bigas

Juliol

El presumpte híbrid entre **Martinet dels esculls** i **blanc** *Egretta gularis x garzetta**^h es podia observar aquest dies entrant a la colònia d'ardèids del Clot a l'Encanyissada. Els **Xarxets marbrencs** *Marmaronetta angustirostris* localitzats a l'illa de Buda el mes anterior es van veure fins al dia 22, sense que se'n pogues constatar la cria. Diversos **Falcons de la reina** *Falco eleonora* van ser vistos a l'interior: el dia 12 n'hi havia un mínim de 25 a Solsona i el dia 16 cinc a Verges, Baix Empordà. La **Fotja banyuda** *Fulica cristata* va criar per primer cop al delta de l'Ebre: el dia 23 es va observar un exemplar marcat amb collar blanc peixent dos pollets al Garxal. El primer **Territ de temminck** *Calidris temminckii* en pas postnupcial es va citar el dia 24 a l'illa de Buda, tot i que molt més interessant va resultar l'observació el dia 17 d'un primer estiu de **Territ becadell** *Limicola falcinellus**^h a la punta de la Banya, també al delta de l'Ebre, on el dia 25 es tornà a observar un mascle i una femella adults d'**Escuraflascos bec-fi** *Phalaropus lobatus*. En aquesta mateixa localitat es va comprovar que la parella de **Xatrac bengalí** *Sterna bengalensis* havia tret un poll que es va anar veient al llarg de tot

el mes, mentre que el dia 2 es va anellar el pollet híbrid.

Agost

A diferència de la relativa calma del mes de juliol, l'agost ja va registrar força més moviment. Fora del delta de l'Ebre, que n'acull una població reproductora i un contingent estiuejant prou important, es va veure un **Agró blanc** *Egretta alba* el dia 21 a la maresma de les Filipines, delta del Llobregat. A causa de la sobtada sequera patida en aquesta maresma, les **Fotges banyudes** *Fulica cristata* es van dispersar i un dels exemplars es va veure el dia 3 a la gola del Túria, València. Els primers limícoles divagants en arribar van ser tres exemplars juvenils de **Territ pectoral** *Calidris melanotos**: un ocell del dia 16 al 18 a la bassa de Fra Ramon^h, l'Estartit, Baix Empordà^h, un altre el dia 30 a Riet Vell, delta de l'Ebre, i un darrer el dia 31 als aiguamolls de l'Empordà. Al delta de l'Ebre un altre **Territ becadell** *Limicola falcinellus** va ser observat entre els dies 22 i 30, en aquest cas es tractava d'un juvenil que va coincidir el darrer dia de la seva estada amb el **Territ pectoral** a Riet Vell, la finca que gestiona SEO/BirdLife. Es van albirar dos **Fumarells alablancs** *Chlidonias leucopte-*

NOVETATS AVIFAUNÍSTIQUES

rus el dia 20: un juvenil a la Rogera, Aiguamolls de l'Empordà, i un adult mudant a plomatge hivernal al Sillero, delta de l'Ebre. Es va anellar una **Bosqueta icterina** *Hippolais icterina* de primer hivern al Canal Vell el dia 17, i se'n van veure almenys quatre més a diferents punts del litoral: una el dia 27 a la pineda de Gavà, una altra l'endemà dia 28 a l'estany Europa, aiguamolls de l'Empordà, i finalment dues el dia 29 al Ter Vell, l'Estartit.

Setembre

De forma totalment inesperada es va veure un **Capó reial** *Plegadis falcinellus* el dia 28 al delta del Llobregat. El dia 21 es van observar dos exemplars de **Falcó cama-roig** *Falco vespertinus* a Guàrdia Pilosa, prop de Sant Martí Sesgueioles, cinc quilòmetres al sud de Calaf, Anoia; mentre que el mateix dia se'n van observar també dos a Sant Guim de Freixenet, Segarra, que potser podrien ser els mateixos. En aquesta darrera localitat el dia 29 hi havia un **Falcó de la reina** *Falco eleonorae* de fase clara cantant, si bé el dia 20 ja se'n havia vist un de fase fosca al turó de Moncada, Barcelona. Tal i com ja va succeir a l'agost aquest mes hi va tornar a haver una petita entrada de **Territ pectoral** *Calidris melanotos*^h, amb tres exemplars juvenils observats al delta del Llobregat,

Tallarol xerraire *Sylvia curruca*, delta del Llobregat, 25 de setembre.

Ferran Lopez

el primer del dia 12 al 27, mentre que els altres dos arribaren junts el dia 25, un dels quals va marxar també el dia 27 i l'altre l'endemà. D'altra banda, l'exemplar detectat als aiguamolls de l'Empordà l'últim dia d'agost va ser vist el dia 10 per darrera vegada. Al delta de l'Ebre es van citar tres espècies de limícoles accidentals: el tercer **Territ becadell** *Limicola falcinellus** d'enguany, un juvenil el dia 2 al Fangar; un **Territ rogenic** *Tryngites subruficollis** el dia 29 al Trabucador, el primer registre conegut al Delta; i un juvenil de **Siseta cendrosa** *Xenus cinereus** el dia 22 al Fangar. Un altre limícola, especialitat del delta de l'Ebre en el context català, l'**Escurafascons bec-fi** *Phalaropus lobatus*, es va tornar a veure a les salines de la Trinitat, un juvenil el dia 11 i dos el dia 14. El juvenil de **Fumarell alablanc** *Chlidonias leucopterus* trobat el mes anterior al Aiguamolls fou vist el dia 9 per da-

rrer cop, mentre que el dia 10 a l'Alfacada, delta de l'Ebre, es va observar un altre adult. El dia 28, mentre es feia *digiscoping* amb video d'un dels **Territs pectorals*** a la maresma de les Filipines, una **Cuereta cetrina** *Motacilla citreola*^h de primer hivern va creuar el camp visual de la videocàmera, per sorpresa i satisfacció dels observadors. L'ocell va estar a la zona fins al dia 1 d'octubre i va ser vist a plaer per un bon nombre d'ornitòlegs. Un altre passeriforme interes-

sant fou una **Bosqueta icterina** *Hippolais icterina* de primer hivern anellada el dia 6 al Canal Vell. La campanya d'anellament del delta del Llobregat va produir captures encara més interessants la darrera setmana del mes: el dia 25 es va anellar un **Tallarol xerraire** *Sylvia curruca** i l'endemà, dia 26 un **Papamosques menut** *Ficedula parva*^h de primer hivern. A la mateixa maresma de les Filipines, en el millor mes de setembre dels últims anys, un altre **Papamosques menut** *Ficedula parva*^h, aquest cop un exemplar de segon hivern, va ésser vist i fotografiat a escassos deu metres d'on es trobava la **Cuereta cetrina** present a la zona.

*rarestes homologables pel CR/SEO.
h cita homologada pel CR/SEO

RICARD GUTIÉRREZ *
i DAVID BIGAS **

* rgutierrez@correu.gencat.es
** fvidale@gencat.net

Oryx

La botiga de l'amant de la natura

La millor llibreria de natura amb més de 6.000 títols nacionals i de l'estranger: Poyser, Academic Press, Helm, Pica Press, OUP, CUP, Lynx, Collins, MacMillan, Willmann Bell, BTO ... Òptica terrestre i complements de Swarovski, Kowa, Leica, Nikon, Opticron, Optollyth, Bushnell, ... i tot el necessari per al naturalista de camp: ornitologia, entomologia, botànica, astronomia, menjadores de jardí, caixes niu per a diferents espècies. NOVA SECCIÓ D'ANELLAMENT: pèsols, balances Tanita, alicates Lambournes, regles, peus de rei, xarxes, etc.

NOU CATÀLEG 2003
Demana'l gratuïtament

c/ Balmes, 71
08007 Barcelona
Tel.: 93 418 55 11
Fax: 93 418 81 17
oryx@weboryx.com
www.weboryx.com

ORYX esponsoritza la secció novetats bibliogràfiques

NOVETATS BIBLIOGRÀFIQUES

Martí, R. & del Moral, J.C. (eds.) 2003

Atlas de las aves reproductoras de España

Madrid: Dirección General de Conservación de la Naturaleza, Ministerio de Medio Ambiente & SEO/BirdLife)

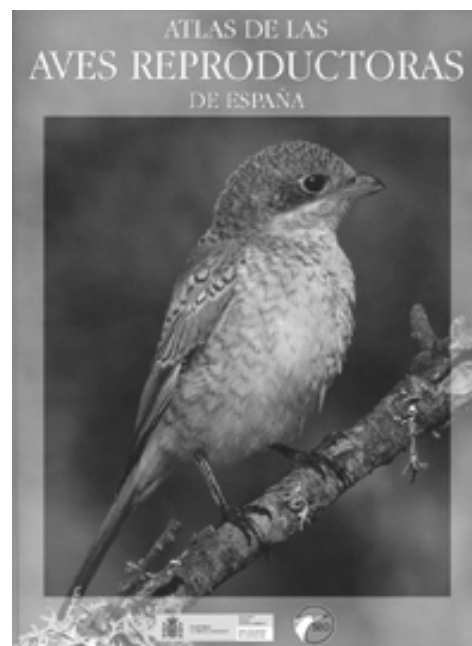
Només sis anys després que sortís publicat el primer atlas d'ocells reproductors d'Espanya, també editat per SEO, apareix un nou atlas que actualitza els coneixements sobre la distribució de les espècies nidificants.

Si més no, sembla sorprenent; la raó que s'hagi fet un altre atlas, començant la feina de camp molt poc després de la publicació del primer, es troba en la iniciativa del MIMAM, que ha volgut fer un cartografiat integrat dels principals grups de vertebrats terrestres (Inventario Nacional de Hábitats y Taxones). Aquesta iniciativa, que va dotar econòmicament al guanyador del concurs –en aquest cas SEO/BirdLife– va permetre iniciar un treball de camp amb feina pagada a petits equips, però basat, sobretot, en l'aportació del treball de voluntaris al llarg de tot el territori de l'Estat. Com és obvi, encara hi ha una distribució molt desigual dels observadors segons les àrees geogràfiques, de manera que la cobertura ha estat força irregular, amb zones ben cobertes, i altres tractades molt deficientment. Haurérem d'esperar encara, per tant, bastants anys abans no veiem un atlas amb un esforç de mostreig més constant entre les distintes zones espanyoles.

El resultat és, però, força millor que l'atles previ. Per començar, el treball de camp es va desenvolupar entre els anys 1998 i 2002 i s'ha fet un esforç molt gran per publicar-lo, només un any després de la feina de camp. Després, la mida de les quadrícules és força més petita, cosa que dona una major precisió en la composició de les distribucions. Així mateix, el nombre d'ornitòlegs participants ha estat molt més alt, i la cobertura força millor –tot i el que apuntàvem abans– cosa que ha

permès produir mapes molt més representatius de les distribucions de moltes espècies. Només per aquestes raons aquest nou atlas s'ha convertit en una obra que ha relegat l'atles previ (Purroy 1997) a una posició d'interès mínim. Si a més li afegim que l'edició és força millor –la del primer atlas s'ha de dir que és força deficient, amb dibuixos bastant dolents, i amb una maquetació molt poc atractiva– amb dibuixos en color força interessants, amb un tipus de lletra més atraient i amb la inclusió d'una bibliografia molt àmplia, tot per un preu reduït, poc més de 20 €, es tracta d'un llibre que tots els ornitòlegs amb algun interès en l'avifauna ibèrica s'haurien de comprar.

Conté, però, alguns aspectes crítics. Un dels més clars és que, per segons quines coses, es veu a un primer cop d'ull que les preses per editar-lo en un temps rècord han provocat errades greus. Una de molt important és la repetició de la sèrie d'observadors entre les províncies catalanes. Si un atlas com aquest és el resultat del treball voluntari de tants ornitòlegs, el mínim que es pot demanar és que aquests constin de manera correcta... cosa que no s'ha fet. Un altre inconvenient, també molt aparent per als lectors amb més bagatge, és que en el repartiment de les espècies se'n van assignar moltes més de les admissibles a ornitòlegs que no hi són experts, o ni tan sols han treballat indirectament l'espècie que signen. Tot i això, en aquest atlas s'ha de dir que una bona part dels textos són fets per ornitòlegs que han treballat en l'espècie, si el comparem amb l'atles previ, on el repartiment s'havia fet de manera molt casolana –en molts casos gent de l'entorn del principal editor, de la univer-

sitat de Lleó, i de SEO/BirdLife a Madrid, coneguessin o no l'espècie que signaven. També s'ha de fer notar que alguns textos són massa curts –un exemple molt clar n'és la Piula dels arbres *Anthus trivialis*– i que pràcticament no aporten res al que ja es veu al mapa. Això ha provocat una certa heterogeneïtat en la qualitat dels textos. El resultat global es pot definir, però, com de bastant bo.

Per finalitzar, cal esmentar un parell més d'aspectes, un de dolent, i un altre de bo. El primer és l'ús que s'ha fet dels colors i l'escala, en el mapa que mostra les abundàncies estimades de parelles per quadrícules. Aquest mapa, que acompanya en petit el mapa principal, que mostra només la presència amb categoria de possibilitat-seguretat de cria, no permet veure fàcilment les diferències esmentades, perquè els colors són molt poc clars, i la mida de la quadrícula, en l'edició del llibre, és tan minúscula que aquests colors pràcticament es barregen. El resultat és, per tant, que es mostren uns mapes que

NOVETATS BIBLIOGRÀFIQUES

haurien de ser molt informatius, però en la pràctica no ho són gens. Ara bé, també hem de mencionar un aspecte positiu, que és la inclusió d'un llarg capítol dedicat a analitzar, des d'un punt de vista de la biogeografia analítica, els patrons de distribució i les conseqüències que aquests poden tenir per

a la conservació. Aquest capítol és, per si sol, prou interessant com per adquirir el llibre. Li dona un valor afegit global, que els textos de cada espècie no poden presentar per ells mateixos.

Recomanem que els ornitòlegs catalans li facin una ullada, i també que el comprin. D'aquí poc haurà de sortir el

nostre atles, però ja podem veure un resultat previ en les quadricules catalanes d'aquest atles espanyol. La comparació amb la resta de zones de la Península és força interessant, i d'interès evident, biogeogràficament parlant, amb l'avifauna catalana.

JOSÉ LUIS COPETE

Perpiñán, D. & Larruy, X. 2003.

La fauna vertebrada del Besòs a Montcada i Reixac

Ajuntament de Montcada i Reixac

De tant en tant apareixen petites obres locals o comarcals que ajuden a divulgar que fins i tot en els racons més inhòspits i alterats del planeta hi podem trobar un bon nombre d'espècies animals. El riu Besòs n'és un bon exemple d'això. Com els autors esmenten al pròleg, el Besòs ha estat considerat durant molt temps una claveguera a cel obert, encara que les petites millores realitzades en alguns trams possibiliten la presència d'ele-

ments faunístics d'interès. Lluny de voler solucionar la problemàtica del riu, els autors pretenen conscienciar a la gent de les espècies presents a la zona. El resultat és un llistat de 158 espècies de vertebrats, de les quals 139 són ocells, 7 espècies de mamífers, 3 d'amfibis, 6 de rèptils i 3 de peixos. El llibre està il·lustrat amb nombroses fotografies a color, generalment de bona qualitat que el fa de consulta força amena.

RAÛL AYMÍ

Herrando, S., del Amo, R., Brotons, L. & Llacuna, S. 2001

Factors influencing post-fire dynamics of Sardinian and Dartford Warblers in Mediterranean shrublands

Ornis Fennica 78: 168-174

S'ha estudiat l'efecte del foc en una màquia litoral de llenticle i margalló del Parc Natural del Garraf, sobre les poblacions de Tallarol capnegre i Tallareta cuallarga. Preestablint una zona control sense cremar i mitjançant la metodologia dels punts d'escolta, s'han censat les zones d'estudi durant sis anys. Els autors han trobat un increment de l'abundància d'ambdues espècies al llarg dels anys a la zona cremada. No obstant això, a partir del quart any l'abundància

de la Tallareta cuallarga va ser significativament més elevada que no pas en el Tallarol capnegre. Fins i tot, la Tallareta cuallarga va ser més abundant a la zona cremada que no pas a la zona control durant els darrers anys estudiats. Aquest fet mostra l'interès que, un cop cremats, mantenen aquests ambients mediterranis eixuts, on l'hàbitat es manté en condicions favorables per a l'espècie durant molts anys. A diferència de la Tallareta cuallarga, el Tallarol capnegre va aug-

mentar la seva abundància de forma similar a les dues zones, la cremada i la no cremada, tot i que les poblacions es mantien sempre més baixes a la zona afectada pel foc. Aquest paral·lelisme de tendències entre les dues zones suggereix que hi ha hagut processos, fins a cert punt independents de la dinàmica post-incendi, que han pogut influir notablement en les poblacions de Tallarol capnegre de la zona cremada.

CARLES BARRIOCANAL

